

Waarneming van de Zadellibel (*Anax ephippiger*) in centrum Brussel (België)

Geert De Knijf - Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), Kliniekstraat 25, 1070 Brussel - Geert.deknijf@inbo.be

Summary: Recent observation of *Anax ephippiger* in the city centre of Brussels

(Belgium). At lunchtime of the 9th of May an adult male of *Anax ephippiger* was seen flying 1 meter above the buildings of INBO (15 meter above ground level) in Brussels. It came straight from the south and continued flying northwards at the same altitude. This illustrates the inconspicuous movements and migration of *Anax ephippiger* and the difficulties to detect the species outside its reproduction sites. A short overview of all observations from Belgium (4 published and 1 unpublished) are given. We further discuss the probability when to detect this species in Belgium and it's possible origins.

De Zadellibel (*Anax ephippiger*) is een heel zeldzame soort in België en is hier enkel bekend als zwerver. De soort is typisch voor warme aride tot semi-aride gebieden en plant zich bij voorkeur voor in plassen, ook brakwater, die een deel van het jaar droogvallen. Sommige plassen bevatten slechts water gedurende een paar maanden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat populaties van de Zadellibel vooral te vinden zijn in Afrika ten zuiden van de Sahara, het Arabisch Schiereiland en het Midden-Oosten tot Pakistan en India. Waarnemingen van zwervende dieren zijn bekend van de meeste Europese landen. Populaties in Europa komen hoofdzakelijk voor in het Mediterrane gebied, zoals in Griekenland, Cyprus, Kroatië en diverse eilanden in de Middellandse Zee (Boudot et al. 2009).

In de Belgische atlas zijn er drie waarnemingen gedocumenteerd voor België (De Knijf et al. 2006). De eerste melding voor België dateert van 4 juni 1874 toen een wijfje door een medewerker van het Museum voor Natuurwetenschappen (nu KBIN) in de straten van Brussel werd gevangen en verzameld (zie Dumont 1994). De volgende waarneming, uit augustus 1958, is afkomstig van Genk toen er een adult exemplaar werd waargenomen door de ornitholoog A. Rappe. In 1998 werd er door Hans Matheve een adult mannetje gezien op 1 mei te Geel. Sinds de publicatie van de atlas werd de Zadellibel ook nog vermeld door Vercruyse et al. (2009) in hun overzicht van de libellenwaarnemingen aan de kust. Op de late ochtend van 19 juni 2007 namen zij namelijk een exemplaar gedurende 10 minuten waar in de Cabourduinen te Adinkerke. Verder is er nog een niet gepubliceerde waarneming bekend van de Damvallei bij Gent. Op 1 mei 2005 werd er daar een mannetje waargenomen door Ward Vercruyse (mededeling). Tot op heden werd de soort nog niet waargenomen in Wallonië.

Foto 1 Zadellibel, *Anax ephippiger* - Sicilië
Foto Geert De Knijf

Op 9 mei 2008 zag ik boven het dak van het INBO (Kliniekstraat te Anderlecht - Brussel) rond 12.30 een adult mannetje van de Zadellibel op zo'n 15 meter hoog pal noordwaarts vliegen. Zelf bevond ik mij toen op het dak. De Zadellibel kwam uit het zuiden en vloog op 3 à 4 meter van mij voorbij op zo een meter hoogte. Het felblauwe zadel viel dadelijk op en bij het voorbijvliegen was ook de geelbruine zandige kleur van het achterlijf en het borststuk duidelijk te zien. Het dier bleef voor zover ik kon zien verder vliegen op deze hoogte, ook al waren verschillende gebouwen in de omgeving een stuk lager. Het kan best zijn dat het dier de ganse Brussels agglomeratie op dergelijke hoogte overvloog of dat er verschillende Zadellibellen die dag over een breder front aan het doortrekken waren. Dit illustreert hoe klein de kans is om zwervende libellen die op deze hoogte vliegen waar te nemen.

In dezelfde periode werd er in de Franse Regio Charente-Maritime door Philippe Jourde ook verschillende exemplaren gezien (schr. med. Frans libellenforum). Tevens vermeldt hij dat twee weken voordien (eind april 2008) er duizenden exemplaren uitslopen in de Spaanse provincie Navarra. Het lijkt dus niet onwaarschijnlijk dat een deel van deze dieren noordwaarts vloog en zo België heeft weten te bereiken.

Zadellibellen hebben een heel snelle larvale ontwikkeling van 3 maanden alvorens uit te sluipen. Die snelle ontwikkeling is noodzakelijk om zich te kunnen voortplanten in plassen in semi-aride gebieden die slechts gedurende een paar weken water bevatten. Volgens Dumont (1994) zijn er drie perioden van verhoogde waarnemingsprobabiliteit in West-Europa: december - februari (rechtstreekse immigratie van dieren via de Atlantische oceaan), april - mei (trekkers die via de Middellandse Zee zijn gekomen), en augustus (tweede generatie die zich in Europa heeft voortgeplant in het voorjaar, en waarbij de eitjes zijn afgelegd door trekkende dieren uit Afrika). Zowel onze waarneming uit Brussel van 2008 als die van Hans Matheve uit Geel van 1998 en die van Ward Vercruyssen van 1 mei 2005 uit de Damvallei komen dus *sensu* Dumont (1994) overeen met trekkende dieren die over de Middellandse Zee zijn gevlogen. Een andere mogelijkheid is dat de laatste 20 jaar de Zadellibel zich dankzij klimaatsveranderingen (warmer en droger weer) heeft weten te vestigen in het Middellandse Zeegebied en dat er daar nu al verschillende permanente al dan niet grote populaties aanwezig zijn. Het massaal en gelijktijdig uitsluipen van dieren, zoals waargenomen door Jourde in de Spaanse Navarra, kan dan aanleiding geven tot het optreden van trek waarbij Zadellibellen noordwaarts beginnen te vliegen en zo hier geraken. Augustus- en najaarswaarnemingen uit België kunnen op hun beurt best afkomstig zijn van tijdelijke populaties in het Middellandse Zeegebied, waarbij de ouders uit Afrika afkomstig zijn en hun nakomelingen hetzelfde jaar nog, verder noordwaarts kunnen migreren.

Het blijft dus uitkijken geblazen naar deze van oorsprong Afrikaanse libel in België. Buiten deze hoger vermelde maanden waar de trefkans groter is om de Zadellibel waar te nemen, zou het best mogelijk zijn dat de soort hier elke maand van het jaar kan worden waargenomen, waarbij de dieren dan ook afkomstig kunnen zijn van populaties in het Middellandse zeegebied. De waarneming uit het centrum van Brussel bewijst dat de soort ook ver weg van water kan worden waargenomen. Uitkijken blijft dus de boodschap.

In ieder geval was het een zeer aangename verrassing om een Zadellibel in hartje Brussel te zien voorbijvliegen terwijl ik mijn broodje aan het opeten was.

Referenties

Boudot J.-P., Kalkman V. J., Azpilicueta Amorin M., Bogdanovic T., Cordero Rivera A., Degabriele G., Dommanget J.-L., Ferreira S., Garrigos B., Jovic M., Kotarac M., Lopau W., Marinov M., Mihokovic N., Riservato E., Samraoui B. & Schneider W. 2009. Atlas of the Odonata of the Mediterranean and North Africa. *Libellula*, Supplement 9: 1-256.

De Knijf G., Anselin A., Goffart P. & Tailly M. (eds.) 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus ism Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek,

Ontmoetingsdag ANKONA op zaterdag 13 februari 2010

Naar goede gewoonte wordt jaarlijks de ANKONA-ontmoetingsdag georganiseerd op de tweede zaterdag van februari. Deze dag is het uitgelezen moment om collega-natuurliefebbers te ontmoeten en nieuwtjes uit te wisselen. De 13de editie heeft plaats op zaterdag 13 februari op de UA-Campus Groenenborger (Antwerpen) en start om 9u30. Omdat deze editie wordt georganiseerd i.s.m. het departement Biologie van de Universiteit Antwerpen (UA), was het logisch 'Wetenschappelijk onderzoek en soortenbescherming' als centraal thema te kiezen. Bovendien zal volgend jaar de Europese 'Countdown 2010'-actie wereldwijd in de kijker staan.

Het programma ziet er alvast veel belovend uit (zie website) en klassiek hebben in de voormiddag workshops plaats en in de namiddag worden de lezingen in plenum georganiseerd. We maken ook gebruik van de 'bioruimte' (microscopiezaal) zodat we praktische workshops kunnen organiseren. Uiteraard zullen er lezingen zijn over recente wetenschappelijke onderzoeken van UA, het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), ... o.a. over de rivierdonderpad, over de relatie tussen vegetatie en hydrologie en over verschillende begrazingstechnieken. Ook zal een workshop aan recente vogeltellingen en -acties worden gewijd. In de namiddag zullen vrijwilligers het hebben over vleermuizen, de brede orchis ... en natuurlijk is er nog de 'korte berichten'-rubriek waarbij iedere organisatie of vrijwilliger een item kort kan komen toelichten dat verband houdt met natuurstudie. Gedurende de dag kan je info- en boekenstands van diverse (natuur-)verenigingen bezoeken.

Deelname is gratis, maar vooraf inschrijven is verplicht en kan t.e.m. 6 februari 2010, inschrijven doe je bij voorkeur via het elektronisch inschrijvingsformulier.

Info: www.ankona.be (rubriek 'ontmoetingsdagen' en 'kalender')

Contactpersoon: Koen Cuypers, ankona@admin.provant.be ; tel. 03 240 59 88

Les Rencontres Odonatologiques 2010 - SFO

Van zaterdag 26 tot en met maandag 28 juni in de regio Champagne-Ardennes

Onze Franse libellencollega's van de SFO (Société française d'Odonatologie) organiseren volgend jaar opnieuw hun 5-jaarlijkse bijeenkomst. Deze gaat door op enkele kilometers van de Belgische grens in de omgeving van Charleville-Mezières (regio Champagne - Ardenne). De zaterdag en de zondag worden voorbehouden voor presentaties van voordrachten en posters. Op maandag is er een excursie gepland naar enkele interessante libellengebieden in de regio. Buiten het officiële programma is er ook voldoende tijd voorzien om kennis te maken met onze Franse vrienden, waaronder wellicht heel wat deelnemers uit het noorden van Frankrijk, de verschillende stands te bezoeken Het programma zal in de loop van maart volgend jaar worden bekend gemaakt. Indien je iets wilt presenteren dan kan je dit melden via info@libellules.org. Reserveer deze datum nu alvast in jouw agenda.

website: www.libellules.org

